

Ivan Martinac (1938-2005) jedan je od najvećih i najosebujnijih autora hrvatskog alternativnog filma. Istodobno, Martinac je desetljećima bio čuvana tajna svog rodnog grada -Splita.

U Splitu, Martinac je bio svojevrsni selebriti. Puno je snimao i objavljivao, bio javno prisutan kao pedagog, imao je sljedbenike i čitavu školu koju je oformio. No, izvan Splita za Martinca su znali samo uže upućeni u eksperimentalni film i/ili krug poštovatelja: u te je poštovatelje, recimo, spadao Tom Gotovac. Izvan tog kruga Martinac je bio gotovo nepoznat, toliko nepoznat da mu je dan nakon smrti u listu koji čitate izašla pogrešna slika.

A ako je možda i bio skrivena tajna jednog provincijskog grada, Martinac je sad postao tema jednog proznog teksta koji je izašao-u Londonu. Riječ je o pripovijetci „Atelier Diocletian II: Figures After Ivan Martinac“ koju je napisao istaknuti britanski pisac srednje generacije Tony White. Whiteova priča- u cijelosti posveta splitskog redatelja- izašla je u zborniku „The Hinge of Metaphor: A Collection of Essays on Cinema“ londonskog izdavača Vanguard Editions. Britanski izdavač pozvao je cijenjene pisce svih generacija da u zbornik prinesu tekst o filmu. U knjizi je niz takvih, a među temama eseja su notorni „standardni sumnjivci“ kao Hitchcock ili Eisenstein, ali i kultistički novi redatelji poput Pana Cosmatosa ili Petera Stricklanda. Pisac Tony White među rijetkim je autorima priloga koji nije napisao esej nego fikciju, i to posvećenu nepoznatom hrvatskom geniju eksperimentalnog dokumentarca.

Tony White (1964) hrvatskoj publici nije nepoznat. Riječ je o piscu generacije tzv. novih puritanaca koji su posredstvom Borisa Radakovića ranih 2000-ih često gostovali na FAK-u i na drugim hrvatskim književnim festivalima. U to vrijeme White je s Radakovićem su-uredio i zbirku „Croatian Nights“ s pričama hrvatskih i britanskih pisaca, ali s hrvatskim ambijentom. U Britaniji je White poznat po romanima poput „Foxy T“ ili „The Fountain in the Forrest“, a 2006. je objavio i putopisnu knjigu „Another Fool in the Balkans“ u kojoj (kritički) prati trag kojim je 1937. prošla kontroverzna autorica putopisa „Bijelo janje, crni sokol“ Rebece West. White je pred nekoliko godina bio gost književne rezidencije u Splitu. Za razliku od mnogih drugih gostiju rezidencije, vrijeme je posvetio tome da prekopa lokalnu umjetničku tradiciju i scenu. Tako je naišao i na Martinca i uveo se u njegov opus. Rezultat je priča koja je svojevrsni novelistički krimić, ali i posveta splitskom režiseru.

„Atelier Diocletian II“ tekstovni je pastiš koji fingira suhi, formulaični jezik kriminalističkog izvještaja. Izvještaj izlaže smrt neimenovanog britanskog državljanina koji je pod čudnim okolnostima preminuo u Splitu. Ispostavi se da je neimenovani umjetnik koji je dulje vrijeme proveo u gradu. Prema svjedočenjima, tijekom boravka je razvio opsesivnu fascinaciju Martincem, do te mjere da je počeo snimati kadar-po kadar doslovni remake njegovog filma „Atelje Diokecijan“: stare borhesovce, naravno, ovaj će motiv podsjetiti na Borgesa i njegovog „Pierrea Menarda, pisca Don Quijotea“. I samo finale je borhesovsko, no više sliči na njegovu „Smrt i busolu“ (ili- njime inspiriran- „Ritam zločina“ Zorana Tadića). Ispostavi se da je Englez ubijen, ali da je vlastitu smrt inscenirao i dao snimiti tako da kompletira i upotpuni vlastiti remake Martinca. Ta cijela priča izložena je kroz formulaični, taksativni stil policijskog izvještaja s referencama na dokumente, prilozi i suhoparnim podacima poput bankovnih računa i adresa. No, dio istrage su- naravno-i svjedoci.

I tu dolazi zanimljivi dio. Prepričavajući fiktionalnu istragu koja pročešljava splitsku umjetničku scenu, White u priču unosi zbiljske ljude i mjesta splitske kulture. Kao „svjedoci“ se u priči tako spominju Renato Baretić, Ivica Ivanišević, prevoditelj Dražen Čulić, te redateljica i predsjednica splitskog Kino Kluba Sunčica Fradelić. Spominje se čak i sastajalište mjesnih novinara i pisaca- Konoba Hvaranin i njen vlasnik Vinko Radovani. Vaš autor teksta je kao literarni lik u priči našao i- samog sebe. Fiktivni Jurica

Pavičić tumači hrvatsko-britanskoj istrazi kako je s ubijenim vodio razgovore i shvatio da je narastajuće opsjednut Martincem. Fikcionalni ja i fikcionalna Fradelić pomognu istrazi da shvati citatni naum preminulog.

Martinac je tako dobio neobičnu literarnu posvetu u Britaniji. Našao se u društvu režisera koje se u knjizi tematizira, od Hala Hartleya, preko Bilge Ceylana do Antoinionija i Assayasa. Bilo bi lijepo kad bi ovaj dirljivi hommage pripomogao da se filmovi splitskog klasika počnu van Hrvatske i prikazivati.